

Створення, охорона, захист і комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності:
матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю,
присвяченої Міжнародному дню інтелектуальної власності.
(м. Київ, 25 квітня 2025 р.): ел. збірник. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2025

УДК 347.7

ЦИФРОВІЗАЦІЯ, ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ І ОХОРОНА БАЗ ДАНИХ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАКОНОДАВСТВА

Б.О. Дзиба

аспірант кафедри інтелектуальної власності та інформаційного права
Навчально-наукового інституту права Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ORCID-[0009-0001-3440-0673](https://orcid.org/0009-0001-3440-0673)

DIGITALIZATION, ARTIFICIAL INTELLIGENCE, AND THE LEGAL PROTECTION OF DATABASES: LEGISLATIVE CHALLENGES AND PROSPECTS

B.O. Dzyba

Postgraduate student of the Department of Intellectual Property and Information Law
of the Educational and Scientific Institute of Law of the Taras Shevchenko National
University of Kyiv

ORCID-[0009-0001-3440-0673](https://orcid.org/0009-0001-3440-0673)

***Анотація.** У тезах доповіді проаналізовано правові аспекти охорони баз даних в умовах цифровізації та розвитку штучного інтелекту. Основну увагу приділено українському законодавству та проблемам правозастосування у цифровому середовищі. На основі проведеного аналізу запропоновано рекомендації щодо вдосконалення правового поля України у сфері охорони баз даних з урахуванням сучасних викликів цифрової ери.*

***Ключові слова:** цифровізація; бази даних; авторське право; право sui generis; штучний інтелект; персональні дані.*

***Annotation:** The thesis analyzes the legal aspects of database protection in the context of digitalization and the rise of artificial intelligence. It focuses primarily on Ukrainian legislation and the challenges of legal enforcement in the digital environment. On the basis of this analysis, the author proposes recommendations for improving Ukraine's legal framework on database protection, taking into account the current challenges of the digital era.*

Keywords: *digitalization; databases; copyright; sui generis right; artificial intelligence; personal data.*

Цифровізація суспільства призвела до стрімкого зростання обсягів даних та кількості баз даних у різних сферах - від бізнесу і науки до державного управління. Баз даних стали цінним ресурсом цифрової економіки, а їх правова охорона - необхідною передумовою інноваційного розвитку. Водночас розвиток технологій штучного інтелекту (ШІ) кардинально змінює підходи до збирання, обробки і використання даних. Алгоритми машинного навчання потребують великих масивів інформації для тренування, що породжує нові виклики для правової охорони баз даних та балансу інтересів між правовласниками і суспільством.

В Україні бази даних охороняються авторським правом лише тоді, коли їхній добір або структура є результатом творчої діяльності. Така охорона стосується саме оригінальної компіляції, але не охоплює самі дані, що в ній містяться. Цей підхід закріплено в ст. 433 ЦК України та відповідає ст. 10(2) Угоди ТРІПС, забезпечуючи захист творчого внеску укладача без обмеження обігу фактів чи відомостей. [1]

Проте не всі бази даних відповідають критерію оригінальності добору чи упорядкування. Значна частина комерційно цінних баз даних створюється шляхом вкладення значних ресурсів у збирання та впорядкування інформації, навіть якщо творчого відбору немає (наприклад, великі довідники, каталоги, систематизовані набори даних для аналізу тощо). До недавнього часу такі «неоригінальні» бази даних у національному законодавстві України прямо не захищалися спеціальним правом. Ситуація змінилася з прийняттям Закону України «Про авторське право і суміжні права» №2811-IX від 01.12.2022 р. – законодавець запровадив право особливого роду (*sui generis*) на бази даних. Україна, запровадивши такий режим, фактично гармонізувала своє

законодавство із підходом Європейського Союзу щодо правової охорони неоригінальних баз даних. [2]

Окремим важливим аспектом є правове регулювання баз даних, що містять персональні дані. В Україні діє спеціальний Закон «Про захист персональних даних» №2297-VI від 01.06.2010 р., який регулює відносини, пов'язані із обробкою персональних даних, та спрямований на захист основоположних прав людини у сфері приватності. Цей закон було прийнято для імплементації європейських стандартів (Директива 95/46/EC) і на момент прийняття відповідав базовим вимогам ЄС. Однак із розвитком цифрових технологій та появою нового Регламенту ЄС 2016/679 (GDPR) український закон застарів. Наразі в Україні триває процес ухвалення нового Закону України «Про захист персональних даних» (законопроект №8153), який покликаний повністю гармонізувати українське законодавство з GDPR. [3, 7, 5]

Діючий закон визначає поняття бази персональних даних та встановлює вимоги до її обробки: зокрема, необхідність правової підстави (згоди суб'єкта даних або іншої визначеної законом підстави) для збирання та використання персональних даних, дотримання принципів мети, пропорційності, безпеки даних тощо. Власники (розпорядники) баз даних з персональною інформацією зобов'язані забезпечити належний рівень захисту даних від несанкціонованого доступу, кібервтручань, втрат чи витоку інформації.

В контексті теми доповіді слід підкреслити, що законодавство про персональні дані накладає додаткові обмеження на використання баз даних: навіть якщо база створена правомірно та захищена авторським чи *sui generis* правом, її використання штучним інтелектом або іншими суб'єктами повинно відповідати вимогам приватності.

Реалізація зазначених правових норм на практиці стикається з низкою проблем, обумовлених особливостями цифрового середовища. По-перше, доступність даних у мережі Інтернет ускладнює охорону баз даних від

несанкціонованого копіювання. Сучасні інструменти (веб-скрапінг та боти) дозволяють масово вилучати дані з онлайн-баз, часто без відома та дозволу правовласників. Встановити факт порушення права *sui generis* буває складно, особливо якщо порушник знаходиться в іншій юрисдикції або розповсюджує дані у зміненому вигляді. По-друге, відсутність обов'язкової реєстрації прав на бази даних означає, що правовласнику необхідно самостійно здійснювати моніторинг і збір доказів порушень, що потребує технічних і фінансових ресурсів.

По-третє, правове регулювання цифрових баз даних потребує врахування нових способів використання інформації. Наприклад, виникає питання: чи є порушенням авторського чи *sui generis* права тренування алгоритмів ШІ на основі чужої бази даних? З одного боку, при навчанні моделі здійснюється копіювання великого масиву даних до пам'яті комп'ютера, що формально може трактуватися як відтворення. З іншого боку, результати навчання не є простим дублюванням вихідних даних. Європейська практика наразі тільки виробляє підходи до цього питання. Відомо, що в ЄС з 2019 р. діють спеціальні винятки з авторського права на аналіз текстів і даних для наукових та інших цілей, що дозволяють обійти обмеження на копіювання даних при їх автоматизованому опрацюванні в певних випадках. В українському законодавстві вже передбачено винятки для аналізу текстів і даних у наукових і навчальних цілях, однак спеціальних винятків для комерційного використання баз даних при навчанні ШІ наразі немає. Це створює правову невизначеність саме для розробників комерційних ШІ-продуктів. Водночас правовласники великих комерційних баз висловлюють стурбованість ризиком несанкціонованого автоматизованого копіювання та використання їх контенту.

ШІ є водночас і загрозою, і інструментом у сфері правової охорони баз даних. Застосування ШІ-систем може полегшити виявлення фактів несанкціонованого використання даних (наприклад, завдяки алгоритмам, що

відстежують копії або збіги у великих масивах інформації). Водночас самі ШІ-системи стають активними користувачами даних: для навчання моделей залучаються величезні датасети, що нерідко складаються з існуючих баз, захищених авторським правом чи правом *sui generis*. [6] Юридично такі дії кваліфікуються як використання об'єктів права інтелектуальної власності. Зокрема, у разі якщо база даних охороняється *sui generis*, її власник може заперечувати проти масового вилучення даних для навчання ШІ без дозволу. Аналогічно, якщо база містить твори (текст, зображення), що перебувають під охороною авторського права, масове копіювання їх для навчання моделі може вважатися порушенням авторських прав, що вже стало підставою судових позовів (зокрема, спір компанії Getty Images щодо використання її зображень при навчанні генеративної нейромережі Stable Diffusion). Таким чином, виникає конфлікт між потребою у великому обсязі даних для розвитку ШІ та необхідністю дотримання прав інтелектуальної власності та приватності. Частково вирішувати цю колізію покликані відкриті ліцензії та політика відкритих даних, а також розвиток анонімізації даних, що дозволяє використовувати персональні відомості в узагальненому вигляді без порушення прав суб'єктів. Проте законодавство потребує більш чіткого регулювання цих питань.

Таким чином, українське законодавство рухається у руслі світових тенденцій охорони баз даних: запроваджено дворівневу систему захисту (авторське право та право *sui generis*), триває адаптація до європейських норм у сфері захисту персональних даних. Водночас існують прогалини та виклики у правозастосуванні, зумовлені розвитком цифрових технологій і штучного інтелекту. Для вдосконалення правового поля та практики пропонуються такі кроки:

- 1) Необхідно передбачити винятки або особливі положення, аналогічні положенням Директиви ЄС 2019/790, які дозволяють добросовісне

використання баз даних для автоматизованого аналізу тексту і даних у наукових, навчальних та комерційних цілях. Такі винятки повинні містити критерії, що відмежовують дозволений аналіз і тренування моделей штучного інтелекту від несанкціонованого копіювання значних частин баз даних;

2) Необхідно встановити більш чітку юридичну відповідальність за несанкціонований доступ і незаконне вилучення даних з електронних баз, що відповідає сучасним загрозам. Зокрема, доцільно ухвалити відповідний законопроект, який вже обговорюється (наприклад, №10242), і стимулювати впровадження сучасних технічних засобів кібербезпеки (цифрові водяні знаки, системи моніторингу та відстеження доступів). Важливо закріпити у процесуальному законодавстві порядок використання та умови допустимості сучасних технічних засобів захисту як електронних доказів у судових процесах.

3) Прискорити імплементацію положень GDPR у національне право: прийняти нову редакцію закону про захист персональних даних, що врахує принципи прозорості, мінімізації даних, погоджені механізми трансферу даних за кордон, ефективні санкції тощо. Це забезпечить сучасний рівень охорони приватності при роботі з базами даних та дозволить налагодити обмін даними з ЄС на законних умовах.

4) Важливо забезпечити розуміння нових положень про право *sui generis* серед бізнесу та дослідників. Державні органи та експертне середовище повинні розробити рекомендації щодо ліцензування баз даних, умов законного використання даних третіх осіб, моделей відкритих даних. Це допоможе знизити правову невизначеність і кількість ненавмисних порушень.

На завершення, слід підкреслити, що бази даних у цифрову епоху – це об'єкт підвищеної уваги законодавця. Україна зробила важливі кроки для їх правового захисту, наблизивши норми до європейських стандартів. Наступним етапом має стати ефективне правозастосування та гнучке реагування закону на виклики, пов'язані із ШІ та великими даними. Лише за умови збалансованого

підходу правова система зможе стимулювати розвиток інформаційних ресурсів і водночас охороняти права людини у цифровому середовищі.

Література

1. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV : станом на 9 квіт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>(дата звернення: 15.04.2025).
2. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX : станом на 15 листоп. 2024 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text>(дата звернення: 15.04.2025).
3. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI : станом на 18 січ. 2025 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>(дата звернення: 15.04.2025).
4. Directive 96/9/EC of the European Parliament and of the Council of 11 March 1996 on the legal protection of databases. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/1996/9/oj/eng>(дата звернення: 15.04.2025).
5. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj/eng>(дата звернення: 15.04.2025).
6. What data is used to train an AI, where does it come from, and who owns it?. *Potter Clarkson*. URL: <https://www.potterclarkson.com/insights/what-data-is-used-to-train-an-ai-where-does-it-come-from-and-who-owns-it/#:~:text=Data%20is%20not%20owned%20per,may%20apply%20to%20training%20data>(дата звернення: 14.04.2025).

Створення, охорона, захист і комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності:
матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю,
присвяченої Міжнародному дню інтелектуальної власності.
(м. Київ, 25 квітня 2025 р.): ел. збірник. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2025

7. Нові правила захисту персональних даних: як відповідати стандартам ЄС - Юридична Газета. *Юридична газета – онлайн версія*.
URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/novi-pravila-zahistu-personalnih-danih-yak-vidpovidati-standartam-es.html#:~:text=регулює%20захист%20персональних%20даних%20в,органах,%20що%20відповідають%20за%20здійснення>(дата звернення: 14.04.2025).